

РОЗДІЛ 2. ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ (З ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В ГІМНАЗІЇ ТА ЛІЦЕЇ

COMPETENCY APPROACH IN THE PROCESS OF STUDYING FINANCIAL LITERACY IN THE GYMNASIUMS AND LYCEUMS

У статті визначені поняття «компетентність» та «фінансова грамотність» та їх вагоме значення в формуванні наукових і практичних знань здобувачів освіти в умовах економічної соціалізації здобувачів освіти, у формуванні ролевих фінансових компетенцій. Дослідження у сфері фінансової грамотності населення країни визначили актуальність проблеми системного впровадження освітніх науково-методичних розробок щодо її підвищення в практику закладів загальної середньої освіти, а саме в економічній освіті, адже відсутність ключових компетенцій у сфері особистих фінансів, пов'язаних з уявою про технології збереження грошей, кредитування та страхування на фінансовому ринку, безпечно інвестування, податкову дисципліну, адекватну оцінку фінансових ризиків, приводить до того, що чисельність неграмотних споживачів та інвесторів, а також ненадійних кредиторів поповнюється представниками молодого покоління. У зв'язку з цим одним із важливих напрямів у закладах загальної середньої освіти, а саме в економічній освіті є активна участь у впровадженні в навчальний план курсів, які дають змогу здобувачам освіти отримати базові компетенції в галузі фінансової культури.

Ключові слова: економічна соціалізація, фінансова грамотність, фінансова освіта, платіж, банк.

В статье определены понятия «компетентность» и «финансовая грамотность» и их большое значение в формировании научных и практических знаний соискателей образования в условиях экономической социализации соискателей образования, в формировании ролевых финансовых компетенций. Исследования в области финансовой грамотности населения страны определили актуальность проблемы системного внедрения образовательных научно-методических разработок по ее повышению в практику в заведении общего среднего образования, а именно в экономическом образовании, ведь отсутствие ключевых компетенций в

сфере личных финансов, связанных с представлением о технологии сохранения денег, кредитование и страхования на финансовом рынке, безопасное инвестирование, налоговую дисциплину, адекватную оценку финансовых рисков, приводит к тому, что численность неграмотных потребителей и инвесторов, а также ненадежных кредиторов пополняется представителями молодого поколения. В связи с этим одним из важных направлений в заведении общего среднего образования, а именно в экономическом образовании является активное участие во внедрении в учебный план курсов, которые позволяют соискателям образования получить базовые компетенции в области финансовой культуры.

Ключевые слова: экономическая социализация, финансовая грамотность, финансовое образование, платёж, банк.

The article defines the concepts of "competence" and "financial literacy" and their significance in the formation of scientific and practical knowledge pupils in conditions of economic socialization of pupils, in forming role financial competencies. Pupils in the field of financial literacy of the country's population have determined the urgency of the problem of the systematic introduction of educational scientific and methodological developments to improve it in the practice of school economic education, because the lack of key competencies in personal finance related to the presentation of the technology of saving money, lending and insurance in the financial market, safe investment, tax discipline, an adequate assessment of financial risks, leads to the fact that the number of illiterate people and investors, as well as unreliable lenders supplemented by representatives of the younger generation. In this regard, one of the important areas of school economic education is active participation in the introduction of courses in the curriculum that allow students to obtain basic competences in the field of financial culture.

Key words: economic socialization, financial literacy, financial education, payment, bank.

УДК 371.33.336.

Барадія Н.Г.,
канд. пед. наук,
науковий співробітник відділу навчання
географії та економіки
Інституту педагогіки
Національної академії України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Протягом 2010–2011 рр. в Україні було здійснено кілька досліджень щодо фінансової грамотності населення, обізнаності та захисту прав споживачів фінансових послуг:

Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки – соціологічне дослідження, грудень 2010 р. Захист прав споживачів фінансових послуг в Україні: правовий аналіз – експертне дослідження, вересень 2011 р. Споживче креди-

тування в Україні: огляд ринку та практики – експертне дослідження, вересень 2011 р.

За результатами цих досліджень було визначено портрет споживача фінансових послуг, який: має лише базові знання та навички; використовує тільки найпростіші послуги, в основному платежі; не вірить у життя в борг; не почувається комфортно ані щодо фінансових послуг, ані щодо їх провайдерів; не почувається захищеним у разі суперечок із фінансовою установою; не знає, що

робити, якщо виникають проблеми з фінансовою установою; не цікавиться фінансовими новинами; у питаннях фінансів довіряє родичам та знайомим; не аналізує можливості сімейного бюджету. Кожен другий громадянин України, який формує заощадження, зберігає вільні ресурси вдома в готівковій формі через недостатню фінансову обізнаність про фінансові установи та послуги.

Крім того, варто зазначити, що 39% населення України не мають банківських рахунків, через що не можуть скористатися навіть базовими фінансовими послугами, серед яких: оплата комунальних платежів через банк; користування банківським рахунком та пластиковою картою; споживчий кредит; користування послугою переказу грошей через банк; обмін валюти та інше.

Таким чином, при різноманітті запропонованих фінансових послуг населення практично не користується інвестиційними послугами, серед яких купівля-продаж цінних паперів, формування додаткової пенсії за допомогою спеціальної депозитної програми, накопичувального страхового фонду або формування додаткової пенсії в недержавному пенсійному фонді тощо.

При цьому різниці за гендерною ознакою не було виявлено, проте встановлені відмінності за віковими групами [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аспекти формування фінансової грамотності населення як одного з пріоритетів державної політики на сучасному етапі розглядала Д. Радзішевська. В. Корнівська проаналізувала особливості інституціоналізації українського фінансового ринку в контексті високого рівня ринкової асиметрії у зв'язку з недостатнім рівнем фінансової культури населення, можливі шляхи підвищення фінансової грамотності населення з урахуванням кращого зарубіжного досвіду окреслила Т. Кізіма, вплив консерватизму економічного світогляду на фінансову грамотність молоді дослідила Л. Зюман, змістові аспекти впровадження фінансової грамотності в загальноосвітні навчальні заклади України розглядала Т. Смовженко [3; 4; 6; 9; 10].

Мета статті. Метою є визначення актуальних проблем щодо впровадження фінансової грамотності у гімназії та ліцеї.

Виклад основного матеріалу. З'ясуємо підходи вчених до трактування поняття «фінансова грамотність». Так, Т. Кізіма визначає поняття «фінансова грамотність» як сукупність світоглядних позицій (установок), знань і навичок громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень [4, с. 45].

Міжнародний консультант із фінансової грамотності Ш. Мунді трактує фінансову грамотність як знання, розуміння, навички та впевненість, які дають особі змогу приймати правильні фінансові

рішення та діяти відповідно до конкретних обставин. Метою розвитку фінансової грамотності він визначає вплив на поведінку людей, а не просто надання їм знань, розуміння та навичок.

Т. Смовженко стверджує, що фінансова освіченість допомагає зрозуміти ключові фінансові поняття й використовувати їх для прийняття рішень про доходи, витрати й заощадження під час вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, нагромадження коштів на майбутні цілі тощо [10].

Г. Кучерова вважає, що фінансова грамотність являє собою певне вміння застосовувати фінансові знання та використовувати здобуті фінансові навички, щоб отримувати максимальну користь від управління власними фінансами та застосування фінансових послуг.

О. Ковтун зазначає, що фінансова грамотність – це здатність громадян ефективно управляти особистими фінансами, здійснювати короткострокове і довгострокове фінансове планування та облік витрат і доходів домогосподарства, оптимізувати співвідношення між заощадженнями й споживанням, розбиратися в особливостях різних фінансових продуктів і послуг, мати актуальну інформацію про стан фінансового ринку, приймати обґрунтовані рішення щодо фінансових продуктів і послуг, а також усвідомлено нести відповідальність за такі рішення, компетентно планувати й здійснювати пенсійні нагромадження [5, с. 26].

Узагальнення підходів дало змогу Л. Зюман визначити фінансову грамотність як сукупність знань, умінь та навичок, необхідних для прийняття усвідомлених рішень при короткостроковому та довгостроковому плануванні та управлінні фінансовими ризиками впродовж усього життя. Фінансово грамотною є та людина, яка має і розуміє свій фінансовий план, який виступає основним інструментом управління особистими фінансами [3, с. 67].

Відповідно до визначених людиною цінностей формуються економічні (соціальні) ролі. Проте навіть члени однієї родини мають різні уявлення про життєві цінності. Здобувачі освіти гімназії саме в цьому віці розпочинають активну соціалізацію, головним стає усвідомлення належності до покоління, а не сімейні традиції.

Фінансова грамотність передбачає володіння економічними та, передусім, фінансовими поняттями і категоріями, що дає змогу людині самостійно аналізувати й оцінювати основні тенденції економічного життя держави і відповідно до обставин визначати моделі своєї власної фінансової поведінки та фінансової безпеки.

Підвищення фінансової грамотності здобувачами освіти в Україні пов'язано нині з багатьма чинниками, у тому числі з вивченням курсу «Фінансова грамотність», впровадження якого розпоча-

лося з 2011–2012 н. р. у рамках дослідно-експериментальної роботи за темою «Науково-методичні засади впровадження фінансової грамотності в навчально-виховний процеси». Цю роботу розгорнуто на базі закладів загальної середньої освіти та вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації України на період із 2012 по 2019 рр. (станом на вересень 2016 р. курс охопив 651 навчальний заклад, 700 викладачів та близько 20 тисяч учнів).

Основними досягненнями дослідно-експериментальної роботи на цей час є: створення навчально-методичних комплектів для здобувачів освіти 10-го класу; розробка електронного інтерактивного підручника «Фінансова грамотність» (10 кл.); розробка навчально-методичних комплектів для підвищення кваліфікації вчителів, які викладають курс «Фінансова грамотність»; створення навчально-методичного комплексу для батьків «Відкриті родинні студії. Фінансова Мудрість родинної педагогіки»; організація та проведення регіональних турнірів знавців фінансової грамотності; розробка автоматизованої системи тестування для проведення моніторингу знань здобувачів освіти та ін. [6, с. 89].

Важливим етапом дослідно-експериментальної роботи стало створення у 2015 р. навчальних програм для гімназії («Родинні фінанси» (5 кл.), «Фінансово-грамотний споживач» (6 кл.), «Фінансова культура» (7 кл.), «Прикладні фінанси» (8 кл.), «Економіка та Фінанси» (9 кл.), які отримали гриф Міністерства освіти і науки України «Схвалено для використання у закладах загальної середньої освіти».

Формування фінансових компетенцій споживача продовжується вивченням курсу «Фінансово-грамотний споживач». Змістова лінія «Я – платник податків» у 5-му класі доповнюється темою «Податки – обов'язкові платежі родинного бюджету» (курс «Родинні фінанси»), у 7-му класі – темою «Еволюція податкової системи країн світу» (курс «Фінансова культура»), у 9-му – темою «Податкова система» (курс «Економіка & Фінанси»).

В умовах стрімких змін та ускладнення функціонування фінансово-грошової системи, прискорення процесів глобалізації й розширення переліку фінансових послуг прийняття економічними суб'єктами фінансових рішень є часто інтуїтивними та необґрунтованими у зв'язку з малою обізнаністю у цій сфері.

Відповідна підготовка населення, що має на меті виховання й закладення принципів раціональної фінансової поведінки, а саме вміння приймати рішення у фінансовій сфері, забезпечення особистої фінансової безпеки і добробуту, здатність зробити власний внесок у процвітання економіки є актуальними завданнями сучасної економічної освіти та джерелом розвитку країни.

Найкращий період засвоєння необхідних знань і формування навичок грамотної фінансової поведінки – це період навчання в закладах загальної середньої освіти, коли відбувається знайомство й початок адаптації до активного життя в умовах ринку. Фінансова грамотність вже визнана в світі таким самим необхідним умінням у XXI ст., як читання та письмо. На зміну теоретичних знань про економіку взагалі мають прийти оновлені програми з формування практичних навичок управління особистими фінансами.

Нині більшість країн світу підтримує ініціативу розробки і запровадження національних програм і стратегій формування фінансової грамотності населення під егідою Світового банку, Організації економічного співробітництва і розвитку та інших міжнародних організацій.

Аналіз досвіду запровадження міжнародних і національних програм через систему освіти свідчить, що такий підхід забезпечує головне джерело зростання фінансової грамотності населення. Відповідно до Програми USAID з технічної допомоги «Розвиток фінансового сектору» (Проект «FINREP-II») спільно зі Світовим банком в Україні започаткована стратегія популяризації фінансових знань та підвищення фінансової грамотності населення. Зокрема зміст діяльності Національного банку України щодо проекту з підвищення рівня фінансової грамотності населення полягає у підтримці та розвитку ініціатив з фінансової грамотності, які охоплюють всі цільові групи суспільства – від молоді до пенсіонерів [1, с. 49].

У рамках національно узгодженого підходу до вивчення основ фінансової грамотності є доцільне запровадження для здобувачів освіти інноваційного освітнього проекту, основним завданням якого є розширення кола знань про сучасні фінанси та формування фінансової культури. Виконавцями такого проекту можуть стати провідні фахівці та спеціалізовані кафедри вищих навчальних закладів, які є стрижнем системи освіти та мають значні переваги порівняно з іншими каналами поширення знань і навчання: наявний науково-педагогічний потенціал, сформоване освітнє середовище, досвід у використанні новітніх освітніх технологій, регулярність проведення занять у формі тренінгів, ділових ігор, інтерактивного спілкування, використання матеріалів і можливостей дистанційного навчання на університетській платформі MOODLE тощо.

Методологічний підхід в організації навчання фінансової грамотності досить змістовний та поєднує певні складові елементи.

Так, метою курсу «Фінансова грамотність» є формування у здобувачів освіти повноцінної картини світу фінансів, ознайомлення з сучасними фінансовими продуктами та послугами, розвиток навичок їх успішного використання, формування

вміння правильного розпорядження грошима, прийняття самостійних фінансових рішень та здійснення власного фінансового планування.

Цілі, що реалізуються при вивченні фінансової грамотності, які позитивно впливають на формування молоді особистості, – це засвоєння фундаментальних знань про фінансове життя суспільства, а саме:

- основних економічних категорій, законів, закономірностей, тенденцій; формування світогляду цивілізованої людини, що визнає такі загальнолюдські цінності, як свобода діяльності та вибору, право приватної власності, дотримання законності тощо;

- сприяння розвитку навичок раціональної економічної та фінансової поведінки людини як споживача фінансових послуг, платника податків тощо;

- підтримка інтересу до вивчення предметів економічного спрямування; формування фінансової культури.

Практико-орієнтована складова частина передбачає такий підхід до навчання, що полягає в побудові навчального процесу на основі єдності емоційної та логічної компоненти. Це дає змогу розкрити зв'язок між теоретичними фінансовими знаннями і повсякденним життям, в якому постійно виникає необхідність розв'язання фінансових проблем із використанням отриманого досвіду та відповідних знань.

Інтегративна складова частина реалізується у тісній взаємодії носіїв фінансових знань – закладів освіти, підприємницького сектору, професійних учасників фінансового ринку, громадських та некомерційних організацій, батьківської спільноти, засобів масової інформації у поєднанні з різними формами організації освітнього процесу. Посилаючись на досвід тих країн, що вже пройшли етап започаткування і впровадження системи фінансової освіти, участь батьків у вивченні фінансової грамотності має позитивні наслідки. Наприклад, бразильський досвід, де у навчальний процес були залучені батьки, виявився одним із найуспішніших у світі. Зріс рівень фінансової грамотності як у дітей, так і в їхніх батьків [2, с. 78].

Таким чином, заклад загальної середньої освіти може стати основним середовищем прищеплення й поширення прикладних фінансових знань. У зв'язку з великим навчальним навантаженням здобувачів освіти можна організувати окремі заняття з фінансової грамотності в межах вивчення таких предметів, як економічна географія, економіка, основи споживчих знань, основи підприємницької діяльності, фінансова математика, людина і світ, етика, чи запровадити про-

ведення тематичних класних годин, батьківських зборів за участю дітей і батьків.

Основне завдання таких занять – через практичну діяльність, адаптовану до особливостей навчання в закладах загальної середньої освіти, сформувати у здобувачів освіти повноцінну картину світу фінансів, сприяти вибудовуванню довірливих відносин із дорослими з приводу грошей, поважати і цінити працю батьків, підготувати до дорослого фінансового життя, сформувати вміння визначати доцільність користування тими чи іншими фінансовими послугами та оцінювати переваги й недоліки використання різних фінансових продуктів.

Висновки. Отже, фінансова грамотність передбачає володіння економічними та, передусім, фінансовими поняттями й категоріями, що дає людині змогу самостійно аналізувати й оцінювати основні тенденції економічного життя держави і відповідно до обставин визначати моделі власної фінансової поведінки та фінансової безпеки.

Підвищення фінансової грамотності у здобувачів освіти в Україні пов'язане нині з багатьма чинниками, у тому числі з вивченням курсу за вибором «Фінансова грамотність», який має забезпечити розвиток не тільки економічного мислення, а й фінансових компетенцій і культури здобувачів освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: факти та висновки / Р. Бонд, О. Куценко, Н. Лозинська / Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP). Київ, Грудень 2010. 42 с.
2. Дембицька Н. Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації молоді. Соціальна психологія. 2008. № 2. С. 49–59.
3. Економічна соціалізація молоді: соціально-психологічний аспект / за заг. ред. В.В. Москаленко. К.: Укр. центр політ. менеджменту, 2008. 336 с.
4. Зубіашвілі І.К. Ставлення до грошей як фактор економічної соціалізації старшокласників: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.05 «Соціальна психологія; психологія соціальної роботи». К., 2009. 16 с.
5. Концепція формування фінансової грамотності у початковій, основній та старшій школі. Проект. Географія та економіка в рідній школі. 2015. № 10. С. 2–4.
6. Москаленко В. Соціально-психологічні засади економічної культури особистості. Соціальна психологія. 2007. № 4. С. 3–16.
7. Пилипенко В.Є. Людина в ринковому суспільстві: орієнтації, поведінка, культура. К.: Фоліант, 2005. 224 с.